

Izraženost razina prostornih identiteta prema hodonimima grada Bjelovara

Petrik, Eva

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:100983>

Rights / Prava: [In copyright](#)/Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Eva Petrik

Izraženost razina prostornih identiteta prema hodonimima grada Bjelovara

Prvostupnički rad

Mentor: prof. dr. sc. Borna Fuerst-Bjeliš

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2021. godina

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu

Prvostupnički rad

Prirodoslovno – matematički fakultet

Geografski odsjek

Izraženost razina prostornih identiteta prema hodonimima grada Bjelovara

Eva Petrik

Izvadak: Prostorni identitet često je rezultat historijskogeografskih, ekonomskih, prirodnih i drugih čimbenika koju djeluju na specifično iskustvo stanovništva područja. . Izraženi regionalni prostorni identitet znači i veću povezanost te vrijednost pojedinih kulturnih i prirodnih resursa regije. Ključnu ulogu pri oblikovanju kolektivnog identiteta ima subjektivno strukturiranje prostora koje se izražava kroz imenovanje određenih lokacija i njihovih karakteristika te korištenjem simbolike u materijalnom i/ili apstraktnom smislu. U radu su istraženi hodonimi grada Bjelovara te su iz njih iščitane razine prostornih identiteta. Cilj je dokazati da slabije definirane regije imaju manje izražen regionalni prostorni identitet kroz analizu naziva ulica i trgova u Bjelovaru. Analizirani su hodonimi kroz povijest grada te mijenjanje naziva ulica u gradskoj jezgri pod utjecajem političkih promjena.

18 stranica, 4 grafička priloga, 2 tablice, 10 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: prostorni identitet, hodonim, Bjelovar, preimenovanje ulica, politički režimi

Voditelj: prof. dr. sc. Borna Fuerst-Bjeliš

Tema prihvaćena: 11. 2. 2021.

Datum obrane: 23. 9. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb

Undergraduate Thesis

Faculty of Science

Department of Geography

Expression of levels of spatial identities according to toponyms of the city of Bjelovar

Eva Petrik

Abstract: Spatial identity is often the result of historical - geographical, economic, natural and other factors that affect the specific experience of the area 's population. . A pronounced regional spatial identity also means greater connection and the value of individual cultural and natural resources of the region. The key role in shaping the collective identity is played by the subjective structuring of space, which is expressed through the naming of certain locations and their characteristics and the use of symbolism in the material and / or abstract sense. The paper investigates the toponyms of the city of Bjelovar and the levels of spatial identities are read from them. The aim is to prove that less defined regions have a less pronounced regional spatial identity through the analysis of the names of streets and squares in Bjelovar. Walking through the history of the city and changing the names of streets in the city center under the influence of political changes were analyzed as well.

18 pages, 4 figures, 2 tables, 10 references; original in Croatian

Keywords: spacial identity, Oponyms, Bjelovar, renaming streets, political regimes

Supervisor: Borna Fuerst - Bjeliš, PhD, Full Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 11/02/2021

Undergraduate Thesis defense: 23/09/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

Sadržaj:

Sadržaj

Eva Petrik	1
Izraženost razina prostornih identiteta prema hodonimima grada Bjelovara	1
Expression of levels of spatial identities according to toponyms of the city of Bjelovar.....	2
1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Cilj rada.....	2
1.3. Hipoteze istraživanja	2
1.4. Metode istraživanja i izvori podataka	2
2. Hodonimi i prostorni identitet kao pokazatelj kolektivne svijesti pripadanja području.....	3
2.1. Pojam tradicionalne regije u smislu prostornog identiteta	3
2.2. Uloga hodonima i razine prostorne identifikacije	4
2.2.1. Mijenjanje hodonima kao političko sredstvo	5
3. Grad Bjelovar i analiza hodonima.....	7
3.1. Urbano-historijska planimetrija grada Bjelovara	7
3.2. Analiza razina prostornih identiteta prema hodonimima grada Bjelovara	11
3.2.1. Preimenovanje kroz povijest pod različitim političkim režimima.....	14
4. Zaključak.....	16
5. Popis literature i izvora.....	17
6. Popis slika	IV
7. Popis tablica	IV

1. UVOD

1.1. Predmet istraživanja

Koncept prostornog identiteta određen je percepcijom prostora, to jest, doživljajem prostora društva koje u njemu svakodnevno prebiva. Slična iskustva koja ljudi dijele u istom prostornom okviru stvara osjećaj pripadnosti istome mjestu. Pojam identitet, odnosno kolektivni identitet, predmet je istraživanja antropologije i sociologije no poveznica s geografijom je pojam prostor. Prostorni identitet često je rezultat historijsko – geografskih, ekonomskih, prirodnih i drugih čimbenika koju djeluju na specifično iskustvo stanovništva područja. Ključnu ulogu pri oblikovanju kolektivnog identiteta ima subjektivno strukturiranje prostora koje se izražava kroz imenovanje određenih lokacija i njihovih karakteristika te korištenjem simbolike u materijalnom i/ili apstraktnom smislu. Prostorna identifikacija je heterogena, odnosno odvija se na tri osnovne razine: lokalni identitet, regionalni identitet te nacionalni identitet (može se i iščitati i širi identitet – kozmopolitski, te užu – na razini četvrti ili ulice). Te tri razine mogu istovremeno činiti kolektivni prostorni identitet, međutim jedna ili dvije prostorne razine bit će izraženije od drugih. Društveno – geografski trendovi ili politička zbivanja mogu rezultirati dugoročnim ili privremenim prevladavanjem pojedinih razina nad drugima. Kroz imenovanje prostornih jedinica utvrđuje se pripadanje određenom prostoru koji nosi određene društvene i geografske konotacije iz čega se iščitavaju prirodne, jezične, kulturne i religijske značajke društva koje u njemu boravi. Toponimi, geografska imena i nazivlja prostornih jedinica, uz simbole služe kao medij putem kojeg se stanovništvo poistovjećuje s određenim prostorom (Mirošević i Vukosav, 2010.). Simbolika prostora se ponajviše ogleda u geografskim imenima ulica, parkova i trgova, odnosno hodonimima, koji prvenstveno imaju orijentacijsku ulogu u prostoru, međutim, oni se često mijenjaju. (Mirošević, 2011.). Nazivi ulica nekada su bili vernakularni i povezani s geografskom lokacijom ili funkcijom koju su nosili, te su često nosili ime značajne povijesne osobe tog područja. U 18. stoljeću u Francuskoj i Pruskoj došlo je do „nacionalizacije“ nazivlja ulica, kao sredstvo jačanja utjecaja vladajućih, čime se pojačao nacionalni identitet nauštrb lokalnog, te se ta praksa proširila Europom (Radović, 2014). Preimenovanja ulica i trgova u uskoj su vezi s povijesno-političkim promjenama u društvu, pri čemu političke elite nastoje izraziti svoju moć i utjecaj te dokazati svoju povezanost s teritorijem. “Hodonimi zbog svoje sveprisutnosti i suptilnosti sadrže složenu simboliku te na taj način sudjeluju u kreiranju prostorne identifikacije neke zajednice “ (Mirošević, 2011.).

1.2. Cilj rada

Cilj istraživanja ovog prvostupničkog rada je proučiti i iščitati razine prostornog identiteta iz hodonima u gradu Bjelovaru s naglaskom na zastupljenost regionalnog identiteta. Potom će se definirati najizraženija razina prostornog identiteta te objasniti razloge za dobiveni rezultat.

1.3. Hipoteze istraživanja

Temeljne hipoteze ovog prvostupničkog rada su:

1. Regionalni identitet u hodonimima grada Bjelovara najmanje je izražen
2. U regijama sa slabije definiranim prirodnim ili kulturnim granicama gubi se važnost regionalnog prostornog identiteta

1.4. Metode istraživanja i izvori podataka

Dio istraživanja proveden je putem analize, sinteze i prikupljanja sekundarnih izvora podataka iz stručne i znanstvene literature koja se bavi prostornim identitetima, hodonimima i njihovim utjecajima te prikupljanjem općih informacija s internetskih stranica grada Bjelovara i Bjelovarsko – bilogorske županije. Drugi dio istraživanja je proveden na temelju uzimanja uzorka od 50 naziva ulica, trgova i parkova na području grada Bjelovara koji su zatim kvantitativno analizirani klasifikacijom hodonima prema identitetu koristeći se tablicama i grafovima te interpretativnom metodom iščitavanja teksta kulturnog krajobraza.

2. Hodonimi i prostorni identitet kao pokazatelj kolektivne svijesti pripadanja području

2.1. Pojam tradicionalne regije u smislu prostornog identiteta

Tradicionalna regija je kompleksni tip regije koji je nastao kao posljedica vremenski dugotrajnog razvoja identiteta povezanog sa teritorijalnošću. Kako bi se odredila tradicionalna regija i prostorni identitet potreban je odgovarajući izbor kriterija koji najčešće uključuju elemente poput jezika, religije, socijalnih procesa, elemente kulturne baštine, prirodne sredine i upravno – političke prostorne organizacije. Regionalna svijest je oblik skupne svijesti koji proizlazi iz osjećaja homogenosti područja. Elementi koji ju čine regionalnu svijest su: 1. zajednički način života, odnosno egzistiranje stanovnika područja koji kroz dovoljno dug vremenski period izmjenjuju kontinuirani, ponovljeni ili varirani kontakt; te 2. vanjska ekspresija ili materijalizacija koju čini pejzaž, određeni tip arhitekture ili graditeljstva. Koncept regionalne svijesti teško je definiran i usporediv s uobičajenim geografskim elementima, te kao takav, ima neospornu kvalitativnu vrijednost. Odabir tih kriterija pri definiranju tradicionalne regije nije standardiziran već je prepušten procjeni vrijednosti svojestvenoj svim generalizacijama. Opći pristup definiciji prostornog pojma tradicionalne regije temelji se na tri važne skupine kriterija. Prva skupina odnosi se na obilježja prostorne sredine čiji osnovni elementi na mnoge načine određuju prostorni obuhvat, strukturu i tip razvoja. Prirodna sredina može utjecati na oblikovanje prostora u kulturno – geografskom smislu a s druge strane je preoblikovanja kulturnim i ekonomskim procesima. Druga skupina podrazumijeva različite tipove organizacije prostora (administrativno – politička, crkvena organizacija prostora) iz kojih je moguće iščitati kontinuitet osjećaja pripadanja zajednici te razvoj oblikovanja regionalne svijesti kroz povijest. Treća skupina obuhvaća socio – kulturne kriterije koji se dijele na elemente materijalnog karaktera (prepoznatljivi vizualni element kulturnog pejzaža) i elemente nematerijalnog karaktera (jezik, običaji). Tradicionalne regije, koje nisu često predmet istraživanja, postoje kao specifični tip regionalne cjeline koja uglavnom nije dio aktualne geografske regionalizacije. Neke se tradicionalne regije usprkos teritorijalnim i kulturnim promjenama uklapaju u postojeću regionalnu diferencijaciju kao regionalne cjeline različitog hijerarhijskog ranga, a druge su se integrirale u drugačiji regionalni sustav. Takve promjene u regionalnom sustavu ne narušavaju nužno regionalnu svijest koja i dalje može postojati kao element novog ustroja regija (Fuerst – Bjeliš, 1996). Tako je, primjerice, Istra bila

dom različitih etničkih skupina te mjesto povijesnih konflikata talijanskog i hrvatskog entiteta. Posljedice koje su slijedile kao što su jačanje kulturne homogenizacije, stvaranje osjećaja nepovjerenja prema političkim centrima i “vanjskim“ stanovnicima te formiranje jačeg osjećaja regionalne pripadnosti ojačale su istarski identitet (Crljenko, 2008.). Za razvoj turizma iznimno su važne tradicijske regije koje postoje kao izdvojeni i prepoznatljivi prostori i pojmovi. U današnjoj svijesti stanovnika sve veću ulogu u formiranju regija, pa čak i u preoblikovanju tradicijskih regija ima turizam upravo zbog jake transformacije koju donosi u prostor, ali i u samu svijest zajednice (Marković, Fuerst – Bjeliš, 2015).

2.2. Uloga hodonima i razine prostorne identifikacije

Imenovanje nekog prostora čini ga prepoznatljivim i pamtljivim; toponimi sadrže najkraći mogući jezični opis. Geografska imena prolazila su izmjene i preslojavanja kroz povijest u jezičnom, kulturnom i značenjskom smislu te nose simboliku. Nazivi ulica i trgova služe kao orijentiri u prostoru a koriste se i kao mediji u političke svrhe. Prateći imenovanja i preimenovanja ulica i trgova nekog područja kroz povijesna razdoblja moguće je iščitati smjernice kreiranja društvenog identiteta. Društveni identitet nastaje u određenom vremenu i sociokulturnom prostoru u kojem pripadnici neke zajednice sudjeluju pasivno, a neki aktivno. Preimenovanje hodonima u rukama je aktualne političke elite čiji je cilj dokazati povezanost s teritorijem te širenje utjecaja. Stoga su hodonimi integralni dio urbanog krajolika pretvoren u sustav mišljenja koji je značajan u oblikovanju kolektivnih identiteta. Također, osim teritorija, važan faktor za oblikovanje prostornih razina identiteta čini političko – administrativni ustroj nakon čije promjene ostaje mentalna slika, to jest, sjećanje kao konstrukt u kolektivnoj identifikaciji. Hodonimi mogu nositi imena osoba, orijentira, događaja i institucija, geografska imena te druga, te je većinom iz njih moguće iščitati razinu prostorne identifikacije. Nacionalna prostorna identifikacija uključuje važne osobe, događaje i institucije koji se odnose na državu/ republiku te imaju nacionalnu važnost. Regionalni prostorni identitet je zapravo kognitivni model prostora koji nema određene administrativne granice već se očituje u kolektivnoj svijesti stanovnika regije (osjećaju pripadnosti). Lokalni prostorni identitet uključuje osobe, događaje, institucije vezane uz analizirana naselja i gradove. Često dolazi do koegzistencije više razina prostornih identiteta pa tako u istraživanjima broj prostornih identiteta prelazi broj promatranih hodonima (Mirošević, 2011.) kao što će i ovdje biti slučaj.

2.2.1. Mijenjanje hodonima kao političko sredstvo

Istraživanje preimenovanja hodonima kao političko – ideoloških praksi počelo je sedamdesetih godina prošlog stoljeća kao rezultat kulturnog obrata u geografiji. Na prostoru bivše Jugoslavije došlo je do masovnog preimenovanja naziva ulica i trgova, pa čak i gradova na prijelazu iz socijalizma u kapitalizam. Takva praksa “usprostoravanja“ ideologije počela se istraživati devedesetih godina na našim područjima. Razlog za imenovanje ulica prvenstveno je identifikacija i diferencijacija pravaca i omogućavanje orijentacije u području. Nazivi ulica i trgova nose i simboličke poruke povijesti te prenose kulturu pamćenja. Nazivi ulica kao simboli ukazuju na to da se gradska toponimija ne konstruira bez namjere; ona ovisi o političkoj ideologiji koja je trenutno zastupljena na određenom prostoru. Kroz povijest su hodonimi bili povezani s geografskom lokacijom, funkcijom koju obavljaju ili s poznatim osobama u lokalnoj povijesti. Praksa je prekinuta u rojalističkoj Francuskoj prilikom mijenjanja lokalnih nazivlja ulica u nazive osoba koje potiču iz dinastije. Nacionalizacija nazivlja se ubrzo proširila Europom jer je prepoznata kako sredstvo širenja političkog utjecaja i moći u prostoru, stoga je javni prostor prvo bio nacionalni, a tek onda lokalni. Taj se proces proširio i izvan granica Europe, posebice u mladim postkolonijalnim državama. Razlozi za preimenovanje su podijeljeni u 3 grupe : dekolonizacija, etnopolitički konflikti te prijelaz iz socijalističkog u kapitalistički sustav. Radović (2014.) navodi dva komplementarna procesa kod preimenovanja: komemoraciju odnosno hodonimsko označavanje i dekomemoraciju odnosno brisanje određenih uličnih naziva. Nakon raspada Jugoslavije, uspostavljanje nove hegemonije političke ideologije skupa s izgradnjom novih političkih narativa dovelo je do masovne izmjene naziva ulica, trgova i čitavih naselja. Došlo je do dvostruke transformacije u društvenom kontekstu u smislu prijelaza s jednog na drugi sustav te raspada savezne države što je značilo otklanjanje jugoslavenskog te stvaranje ekskluzivnog nacionalnog identiteta za svaku pojedinu državu. Postupci uprostoravanja novih političkih i nacionalnih ideologija te vremenski okvir varirali su od države do države (od grada do grada) te su bili različitog intenziteta. U Splitu je u tri godine preimenovano 150 ulica dok je u Rijeci u periodu od 4 godine preimenovano 50 ulica i trgova, a polovica je u dalje sadržavala socijalističke ili jugoslavenske konotacije u imenima. Mostar je bio podijeljen na zapadni dio koji su držale snage Hrvatske vojske za vrijeme rata i istočni dio koji je držala Armija BiH. Razlika se očituje u brzom i gotovo potpunom preimenovanju ulica na zapadnoj strani Mostara u odnosu na istočni dio gdje dan danas nije došlo do promijene naziva ulica. Prvi oblik dekomemoracije bio je parcijalni što označava deložiranje socijalističke i jugoslavenske simbolike no ne ostvaruje se potpuno odbacivanje takvog nazivlja.

Promijenjeni su nazivi središnjih ulica i trgova te nazivi koji nose imena ključnih osoba ili pojmova vezanih uz bivšu državu (Josip Broz Tito, revolucija) dok su neki gradovi zadržali jugoslavenske ideološke pojmove u nazivima čak do danas. Takav je obrazac preimenovanja najzastupljeniji bio u Sloveniji i Makedoniji, međutim, Hrvatska i Srbija su intenzivniji proces mijenjanja nacionalnog identiteta provele ranije. Hrvatska je ulično usprostora vanje ideologije provela već nakon prvih višestranačkih izbora, a Srbija 2000. godine nakon petooktobarskog prevrata. Potpuni otklon od socijalizma i Jugoslavije služio je kao sistematsko otklanjanje podsjetnika na taj dio povijesti; negirao se stari nacionalno – politički okvir. U isto vrijeme zaboravljeni su ili devastirani spomenici nastali tijekom socijalizma; zajednička povijest nastojala se izbrisati. Nakon odmicanja od socijalističke simbolike, postavlja se pitanje novih političkih simbola koji će se implementirati u novu nacionalnu toponimiju. Novi nacionalni identiteti nisu mogli biti sagrađeni na ideji razdoblja prije Jugoslavije s obzirom na to da su sve države bili ujedinjene pod „starom Jugoslavijom“ što se kosi s formulom antisocijalizma. Bilo je potrebno gledati u dalju povijest kao inspiraciju za stvaranje individualnih nacionalnih identiteta. U Srbiji su hodonimi povezani s nezavisnom srpskom državom iz 19. i 20. stoljeća, u Hrvatskoj ulice i trgovi nose nazive prvih hrvatskih kraljeva, dok su u gradu Sarajevu su restaurirana stara austrougarska i osmanska imena. Još jedan obrazac preimenovanja podrazumijeva brisanje hodonimskih tragova pojedinih etničkih grupa u pokušaju označavanja jednonacionalnog karaktera područja što je bio slučaj u Kosovu i Republici Srpskoj. Takozvano proganjanje hodonima koji doslovno ili preneseno upućuju na etničke grupe koje se nastoji izbrisati tada je bila praksa svojstvena državama nastalima nakon raspada Jugoslavije, no slične ideološko – prostorne ideje provode se u zemljama kao što je Izrael. Masovno preimenovanje javnih prostora najraširenije je prostorno sredstvo širenja politike nacionalnog identiteta u novim nacionalnim državama nastalih devedesetih godina. Politička simbolizacija javnog prostora nastavit će se i u budućnosti kao siguran alat za formiranje i mijenjanje pitanja identiteta i kulture sjećanja (Radović, 2014.).

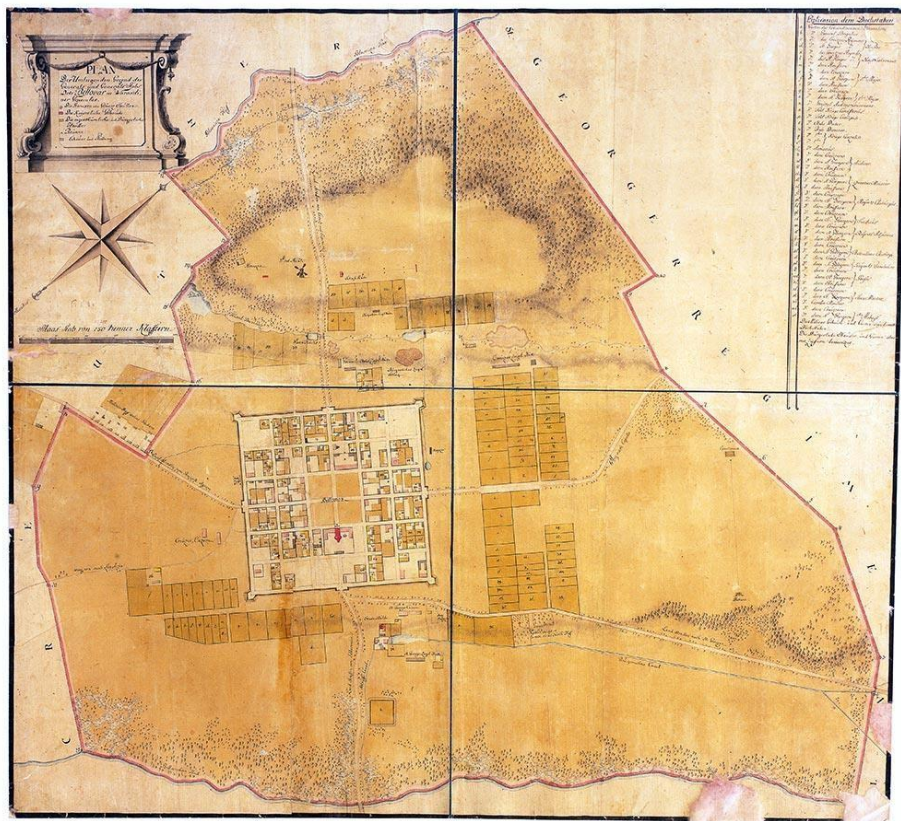
3. Grad Bjelovar i analiza hodonima

Bjelovar je jedan od nodalno – funkcijskih centara Središnje Hrvatske te se nalazi na kontaktnom području nekoliko tradicijskih regija kao što su Slavonija, Podravina, Moslavina i Bilogora. Najizrazitije pripada Bilogorskoj tradicijskog regiji čije su granice slabije fizičko – geografski izražene u odnosu na ostale. (Marković, Fuerst - Bjeliš, 2015.) Sama Bjelovarsko - bilogorska županija na sjeveru graniči s Koprivničko-križevačkom, na sjeveroistoku s Virovitičko-podravskom, na jugu sa Sisačko-moslavačkom i na zapadu sa Zagrebačkom županijom. Obuhvaća prostor četiri karakteristične geografske cjeline: Bilogoru (sjeverno i sjeveroistočno), rubne masive Papuka i Ravne gore (istočno), Moslavačku goru (jugozapadno), i dolinu rijeke Česme i Ilove (zapadno, središnje i južno).

3.1. Urbano-historijska planimetrija grada Bjelovara

Prvi spomen Bjelovara nalazi se na karti Johanna Winklera iz 1639. godine gdje je pored ključnih vojnokrajiških utvrda Bjelovar (Wellovar) označen kao manje naselje bez utvrde. Od tada se Bjelovar spominje na karti Martina Stiera iz 1657. godine (Wellovar) te na karti Stjepana Glavača (Belovar) iz 1673. godine kao vojne stražarnice (Drveni 2014.). Kao posljedica pobuna krajišnika u 18. stoljeću, bečki vojni stratezi tragali su za pogodnim vojnim uporištem radi bolje kontrole područja (Biškup, 2002.). Odluka o osnivanju Bjelovara kao središnjeg naselja koje će imati funkciju sjedišta pukovnijskih uprava donesena je 1756. godine nakon što je Varaždinski Generalat izgubio graničnu obrambenu ulogu nakon završetka rata s Osmanlijama. Tadašnja vojnokrajiška utvrda se nalazila na središnjem dijelu Generalata stoga je odlučeno da će novo sjedište Varaždinske vojne granice biti upravo Bjelovar. Njegova prva uloga bila je strogo vojna te se već 1758.godine izgradilo 40-ak vojnih objekata, a 1771. proglašen je povlaštenim krajiškim gradom (Slukan – Altić, 2007.) Sljedeće godine nastao je i prvi plan grada (slika 1.) Prema zamislama Marije Terezije grad je trebalo izgraditi po uzoru na Torino čija se geometrijski pravilna struktura smatrala idealnom (renesansni ideal) prema standardima Habsburške monarhije i trendovima gradnje u 18. stoljeću. Karakteristike utemeljenog grada uključivale su ortogonalni sustav sa širokim ulicama koje se sijeku pod pravim kutom te formiraju pravilne blokove. Glavni prilazi bili su orijentirani prema već postojećim cestovnim pravcima kako bi se ukomponirali s krajiškim cestama dok su grad opasivali niski bedemi (Biškup, 2002.). Grad je bio podijeljen na zapadni dio koji je pripadao Križevačkoj pukovniji te istočni koji je pripao Đurđevačkoj pukovniji. Najveću važnost imali su objekti koji su se

nalazi uz središnji trg pored kojeg se isticala crkva sv. Terezije dok su skladišta i zatvori bili smješteni na rubu zonalne strukture (Slukan – Altić, 2007).

Sl. 1. Plan grada iz 1772. godine

Izvor: Državni arhiv u Bjelovaru

Zahvaljujući vojnoj funkciji, Bjelovar se brzo razvijao te je ubrzo dobio i trgovačku funkciju. Radi opskrbe vojske počinju dolaziti trgovci i obrtnici stoga je Bjelovar dobio sajmišnu dozvolu 1772. godine. Grad se počeo brže demografski i prostorno razvijati; izgrađivali su se sjeverozapadni i sjeveroistočni rubovi grada te je utemeljeno plansko naselje Novi Ivanovčani, a najintenzivnije se razvijao prostor uz sajmište. Uz vojne funkcije te trgovinu i obrt sve veće značenje počele su dobivati proizvodne grane, osobito svilarstvo, mlinarstvo te najrazličitije grane prehrambene proizvodnje. U 19. stoljeću obrambeni bedemi su odavno izgubili svoju funkciju i sprječavali daljnje širenje i razvoj grada te je odlučeno njihovo rušenje. Prvi plan koji prikazuje grad nakon rušenja obrambenih nasipa je katastarski plan grada (Slika 2.) iz 1828. godine (Slukan – Altić, 2007.).Unutar gradske jezgre izgradnja se odvija unutar već formiranih

blokovskih jedinica i očituje se povećanjem gustoće i usitnjavanjem parcela. Zbog potrebe za javnim i stambenim objektima, prostori koji su do tada bili isključivo vojne funkcije se napuštaju i sele na periferiju grada, a svoje mjesto ustupaju za gradnju stambenih i javnih objekata. Izgrađena je gradska vijećnica pored crkve sv. Terezije, dok su gradska čitaonica i bolnica građene izvan same jezgre grada što upućuje na buduće smjerove širenja (Drveni, 2014.). Izgrađuju se sjeverni i južni dijelovi grada te se uređuju šetnice sadnjom drveća. Osnivaju se novi predjeli u udaljenijim zonama grada kao što su Švajcarija te naselje Čeha koje je kasnije bilo poznato po imenu Mlinovec. Stanovništvo se počinje baviti agrarnom proizvodnjom koja se odvijala na svim većim površinama koje nisu bile vojne (Slukan – Altić, 2007.).

Sl. 2. Plan grada iz 1828. godine

Izvor: Državni arhiv u Bjelovaru

Ulaskom u drugu polovicu 19. stoljeća započinje turbulentno razdoblje za građane Bjelovara. Zaostajanje Vojne krajine za ostalim dijelovima Hrvatske sve je očitije pa su i zahtjevi za

njenim ukidanjem sve učestaliji. Ukidanjem kmetstva 1848. godine krajišnici su se našli u teškom položaju jer su izgubili povlašteni status u odnosu na slobodne seljake, a zemljište koje su obrađivali, unatoč zahtjevima nisu dobili u trajno vlasništvo. Takva će se stagnacija održati sve do ukinuća Vojne krajine 1882. godine što će se odraziti na prostorni rast grada. Plan grada iz 1867. godine u odnosu na plan iz 1828. godine prikazuje zamjenjivanje manjih kuća većima u staroj gradskoj jezgri što je rezultat potrebe za stanovima zbog naglog demografskog rasta zabilježenog sredinom stoljeća. Kriza Vojne krajine nije se odražavala na rast broja stanovnika, međutim izrazito je utjecala na gospodarski i prostorni razvoj grada, odnosno stagnaciji istih. Nisu se gradile nove kuće već su se nadograđivale starije ili se podijeljene na zasebne stanove. Gradnja novih objekata se nastavlja na sjevernom i južnom dijelu. 1871. godine Bjelovar se ujedinjuje s građanskom Hrvatskom, a 1874. godine dobiva titulu slobodnog kraljevskog grada. Novi upravno – teritorijalni ustroj čini ga upravnim središtem mnogih županijskih i gradskih ureda iako je Bjelovar i dalje ostao vojni grad jer su nekada krajiški objekti i dalje imali vojnu namjenu te je izgrađena velika gradska vojarna 1888. godine (Altić – Slukan, 2007.). Tadašnji problemi komercijalizacije poljoprivrede, industrijalizacije, komunalne infrastrukture te prometne izoliranosti ograničavali su intenzivniji razvoj grada, no između dva svjetska rata doživljava gospodarski (drvena i prehrambena industrija i demografski uspon. Jedan od glavnih čimbenika bila je prometna povezanost; željeznička mreža izgrađena je prije Prvog svjetskog rata, a oko glavnih cestovnih pravaca u smjeru sjeveroistok – jugozapad nastali su stambeni objekti. Središnje funkcije poput zdravstva i školstva su jačale te su se javni objekti gradili i izvan jezgre prateći novu stambenu izgradnju iako je sama gradska jezgra i dalje zadržala upravno – administrativnu funkciju i status kulturno – povijesne cjeline upisane u Registar spomenika kulture. Danas gradska jezgra (slika 3.) predstavlja gradski centar i prostor kulturne baštine grada Bjelovara čija se funkcionalnost očitava u ugostiteljstvu i trgovini kao najzastupljenijim granama dok je upravna funkcija i dalje najvažnija središnja djelatnost (Biškup, 2002.).

Sl.3. Urbanistički plan grada Bjelovara

Izvor: Grad Bjelovar

3.2. Analiza razina prostornih identiteta prema hodonimima grada Bjelovara

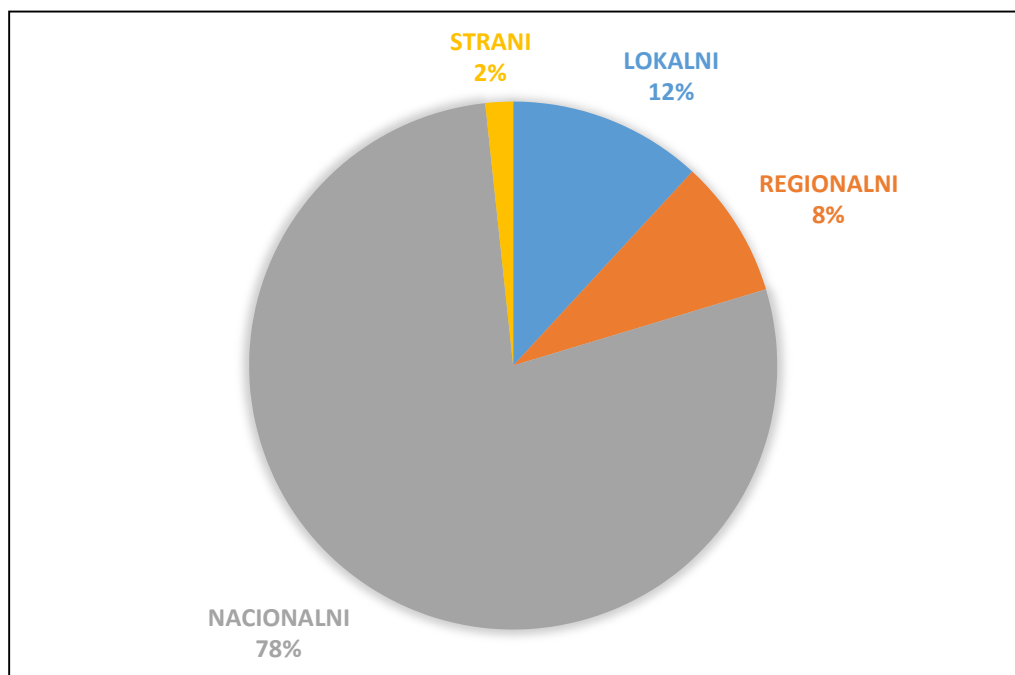
Za analiziranje razina prostornih identiteta grada Bjelovara izdvojeno je 50 ulica i trgova od kojih se većina nalazi u gradskoj jezgri, a ostale su veće ulice koji povezuju grad s okolnim naseljima, uz korištenje prostornog plana grada Bjelovara. Ulicama su zatim interpretativnom metodom iščitavanja kulturnog krajobraza dodijeljene odgovarajuće razine prostornog identiteta. U nekim slučajevima se poklapaju lokalni te nacionalni prostorni identitet npr. Ulica 105. brigade. 105. brigada Hrvatske Vojske formirana je u Bjelovaru 1991. godine te je sudjelovala u mnogim ratnim operacijama, uključujući operaciju „Oluja“ i operaciju „Bljesak“ te time značajno pridonijela u Domovinskom ratu što joj pridaje nacionalnu važnost, stoga je kategorizirana pod rubrikama lokalnog, regionalnog i nacionalnog identiteta. Na isti način se kategoriziraju poznate osobe iz sfere politike ili umjetnosti koje su rođene ili bile značajne za bjelovarsko područje a također su važne za državu ili nacionalno prepoznate. Kao kriterij za regionalni prostorni identitet hodonima izdvojeni su povijesne osobe i događaji te geografski nazivi vezani uz okolicu Bjelovara, Bjelovarsko – bilogorske županije i Bilogoru.

Tab 1. Kategoriziranje hodonima prema razinama prostornog identiteta

ULICE	KATEGORIJA	LOKALNI	REGIONALNI	NACIONALNI	INTERNACIONALNI
Ulica hrvatskog sokola	povijesni pojam			+	
Ulica 108. puka	povijesni pojam	+	+	+	
Ulica Matice hrvatske	povijesni pojam			+	
Trg hrvatskih branitelja	povijesni pojam			+	
Trg Eugena Kvaternika	osoba/osobno ime			+	
Masarykova ulica	osoba/osobno ime				+
Ulica Jurja Haulika	osoba/osobno ime			+	
Ulica Ante Starčevića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Ferde Rusana	osoba/osobno ime	+	+	+	
Ulica Andrije Medulića	osoba/osobno ime			+	
Ulica J.J. Strossmayera	osoba/osobno ime			+	
Ulica Vatroslava Lisinskog	osoba/osobno ime			+	
Ulica Andrije Kačića Miošića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Petra Preradovića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Ivana Gundulića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Ante Trumbića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Ljudevita Gaja	osoba/osobno ime			+	
Ulica Augusta Šenoae	osoba/osobno ime			+	
Ulica Vladimira Nazora	osoba/osobno ime			+	
Trg Stjepana Radića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Ivana Viteza Trnskog	osoba/osobno ime	+		+	
Šetalište dr.Ivše Lebovića	osoba/osobno ime	+	+	+	
Ulica Petra Zrinskog	osoba/osobno ime			+	
Ulica Ivana Mažuranića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Frana Supila	osoba/osobno ime			+	
Ulica Antuna Mihanovića	osoba/osobno ime			+	
Franjevačka ulica	osoba/osobno ime			+	
Ulica Mirka Bogovića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Ferde Livadića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Alojza Stepinca	osoba/osobno ime			+	
Ulica Andrije Hebranga	osoba/osobno ime			+	
Vukovarska ulica	geografski pojam			+	
Osječka ulica	geografski pojam			+	
Ulica Josipa Jelačića	osoba/osobno ime			+	
Slavonska cesta	geografski pojam			+	
Ulica Ivana Gorana Kovačića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Krste Frankopana	osoba/osobno ime			+	
Zagrebačka cesta	geografski pojam			+	
Ulica Ivana Kozarčanina	osoba/osobno ime			+	
Ulica 105. brigade	povijesni pojam	+	+	+	
Ivanovačanska ulica	geografski pojam	+			
Ulica Lovre Matančića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Eugena Kumičića	osoba/osobno ime			+	
Ulica Petra Biškupa Vene	osoba/osobno ime			+	
Gudovačka ulica	geografski pojam	+			
ulica Milana Šufflaya	osoba/osobno ime			+	
ulica Željka Markovića	osoba/osobno ime			+	
Pakračka ulica	geografski pojam			+	
Bilogorska ulica	geografski pojam		+		
Ulica Grgura Ninskog	osoba/osobno ime			+	

Izvor: izradila autorica prema prostornom planu grada Bjelovara

Najčešća kategorija nazivlja ulica u Bjelovaru su osobe odnosno osobna imena te čini 70% ukupnih promatranih hodonima. Većinom se odnose na nacionalno važne političke osobe iz razdoblja Habsburške Monarhije (ulica Frana Krste Frankapana), Austrougarske Monarhije (Ivan Mažuranić), Kraljevine SHS (Ante Trumbić) te moderne hrvatske povijesti (Andrija Hebrang); svećenike i kardinale značajne za hrvatske nacionalne pokrete (Juraj Haulik) te književnike čija su djela dio kulturnog intelektualnog bogatstva hrvatske povijesti (Vladimir Nazor). Primjeri kategorije povijesni pojmovi su Matica hrvatska, te 105. brigada i 108. puk koji su važni za lokalnu povijest. Ulica 108. puka svjedoči pobuni protiv jugoslavenske vlasti, takozvanom Bjelovarskom ustanku u travnju 1941. godine, kada je proglašena Neovisna Država Hrvatska. Od geografskih naziva izdvojena su imena većih gradova (Zagrebačka ulica, Osječka ulica) te imena manjih naselja prema kojima te ulice vode (Gudovačka ulica).

Sl. 4. Prostorni identitet hodonima u gradu Bjelovaru

Izvor: izradila autorica

Od ukupno 50 istraživanih hodonima i 59 dodijeljenih prostornih identiteta, samo je jedan internacionalnog prostornog identiteta a to je ulica koja nosi ime čehoslovačkog predsjednika Tomaša Masaryka. 46 nacionalnih prostornih identiteta, odnosno najvećih 78%, ponajviše se očitava u ulicama koja nose osobna imena ili događaja značajnih za hrvatsku povijest.

Vukovarska ulica, Ulica 105. brigade i Trg hrvatskih branitelja hodonimi su vezani uz Domovinski rat i stvaranje neovisne Republike Hrvatske kao jasan primjer mijenjanja nazivlja pod utjecajem aktualne političke elite te time oblikovanja i jačanja nacionalnog prostornog identiteta. Lokalni i regionalni prostorni identitet, uz nacionalni, veže se uz Šetalište dr. Ivše Lebovića (bjelovarski političar i odvjetnik), Ulicu Ivana Viteza Trnskog (književnik iz okolice Bjelovara te prvi predsjednik Društva hrvatskih književnika), Ulicu 108. puka (pukovnija koja je pokrenula Bjelovarski ustanak 1941. godine), Ulicu Ferde Rusana (glazbenik i ilirski prosvjetitelj aktivan u Bjelovaru i Podravini) te Ulici 105. brigade (brigada iz Bjelovara koja je sudjelovala u značajnim vojnim operacijama za vrijeme Domovinskog rata). Jedini hodonim kojem, uz regionalni, nije dodijeljen lokalni ili nacionalni identitet je Bilogorska ulica zbog povezanosti s nazivom županije. Zagrebačka ulica veća je prometnica na području Bjelovara, nalazi se na zapadnom izlazu iz grada, u smjeru Zagreba, te u jednom dijelu ima naziv Križevačka cesta. Prema istočnom izlazu iz grada vodi Slavonska cesta kojoj se naziv mijenja u Daruvarsku ulicu prilikom izlaska iz administrativnih granica grada Bjelovara. Vukovarska ulica na sjevernom izlazu iz granica grada dobiva ime Đurđevačke ulica. U takvom slučaju hodonimi imaju ulogu orijentira koji pokazuju smjer kojim se potrebno kretati kako bi stigli na željenu destinaciju. Gudovačka ulica na južnom izlazu iz grada prema Moslavini vodi do jednog od okolnih bjelovarskih sela, Gudovca koji je poznat po velikom sajmišnom prostoru. Ovakva mreža glavnih prometnih pravaca u Bjelovaru ukazuje na blizinu i dobru povezanost s različitim kulturnogeografskim cjelinama s kojima bjelovarska regija graniči.

3.2.1. Preimenovanje kroz povijest pod različitim političkim režimima

Početak 19. stoljeća, nakon rušenja bedema koji su nekada opasivali jezgru grada, dolazi do širenja i oblikovanja novih ulica i javnih površina. Nazivi ulica direktno opisuju funkciju koju su one imale. Ulica uz nekadašnji južni bedem zbog obližnjih vrtova dobila je naziv Vrtna ulica (danas Starčevićeva), a ulica uz sajmište – Sajmarska ulica. Logorska cesta (uz vojni logor), danas Franjevačka, koja je preuzela funkciju glavne prilazne prometnice sa sjevera Preostale nove ulice uglavnom su preuzele pravce starih poljskih puteva koji su postojali otprije, a određeni su topografijom terena kojim prolaze (Slukan – Altić, 2007.). Središnji trg Eugena Kvaternika zvao se Brigade Parade Platz. Na prijelazu stoljeća prema katastarskom planu iz 1900. godine gotovo sve ulice u gradskoj jezgri imale se iste nazive kao i danas. Ulica Matice hrvatske zvala se prema prvom političaru koji je održao govor na hrvatskoj jeziku u hrvatskom Saboru Ivanu Kukuljeviću Sakscinskom, Ulica Vladimira Nazora zvala se Zagrebačka ulica a

ulica Vatroslava Lisinskog nosila je ime poznatom hrvatskog vojskovođe iz 19. stoljeća Josipa Filipovića. Trg Eugena Kvaternika zvao se Trg Marije Terezije, osnivačice grada Bjelovara, a današnje Šetalište dr. Ivše Lebovića postalo je Šetalište Marije Valerije, po kćeri cara Franje Josipa. Za vrijeme komunizma došlo je do velikih promjena u nazivlju hodonima koje su rezultat dolaska novog političkog režima a time i formiranja novog nacionalna identiteta. Većina ulica dobila je nove nazive koje su prenosili socijalističku ideologiju i simboliku. Na tablici se ističu Ulica Maršala Tita, Trg jedinstva i Lenjinova ulica kao najjasniji primjeri komunističkih obilježja. Većina imena kojima su bile nazvane ulice bile su bitne političke ili vojne ličnosti i događaji koji su pomogli u narodnooslobodilačkoj borbi u tadašnjoj državi ili formiranju komunističke ideologije u svijetu.

Tab 2. Usporedba naziva hodonima u vrijeme socijalizma i danas

HODONIM DANAS	HODONIM IZ VREMENA SOCIJALIZMA
Ulica Matice hrvatske	Ulica Maršala Tita
Niska ulica	Ulica braće Vukojevića
Ulica Alojza Stepinca	Ulica Salvadora Allendea
Ulica Jurja Haulika	Ulica Ive Lole Ribara
Ulica Brune Bušića	Ulica Ognjena Price
Ulica Nikole Šopa	Ulica 8. marta
Šetalište Ivše Lebovića	Bakarićevo šetalište
Ulica dr. Ante Starčevića	Ulica Branka Radičevića
Ulica Andrije Hebranga	Ulica Rade Končara
Ulica Andrije Kačića Miošića	Ulica Vladimira Gortana
Ulica Milana Šufflaya	Ulica Josipa Kraša
Ulica Ljudevita Jonkea	Ulica Franje Gajskog
Masarykova ulica	Ulica Teodora Georgijevića
Trg Eugena Kvaternika	Trg Jedinstva
Ulica J.J. Strossmayera	Kamenarova ulica
Osječka ulica	Ulica Uroša Popare Groma
Ulica Blagoja Berse	Ulica Rudi Čajevca
Ulica Krste Frankapana	Lenjinova ulica
Ulica Ivana Viteza Trnskog	Ulica Franka Karanovića
Ulica Željka Markovića	Ulica 4. vojvođanske brigade
Vukovarska ulica	Ulica Marijana Topljaka

Izvor: izradila autorica prema prostornom planu grada Bjelovara

4. Zaključak

Oblikovanje kolektivnog identiteta u velikoj mjeri ovisi o subjektivnom strukturiranju prostora koje se izražava kroz imenovanje određenih lokacija i njihovih karakteristika te korištenjem simbolike u materijalnom i/ili apstraktnom smislu. Hodonimi su jedan od medija kojim se prenosi poruka o osjećaju pripadnosti u nekom prostoru. Njihovo je imenovanje i preimenovanje u rukama aktualne političke sfere te na taj način utječe na kolektivnu prostornu identifikaciju stanovnika. U radu su promatrani hodonimi grada Bjelovara kojima su dodijeljene razine prostornih identiteta metodom iščitavanja kulturnog teksta krajobraza. Za razliku od, primjerice, Istre koja je tradicijska regija s jasnim geografskim granicama, specifičnim načinom života i kulturom pa time i jakim regionalnim prostornim identitetom koji prevladava među stanovništvom, bilogorska regija nije omeđena istaknutijom fizičko – geografskom granicom te ju, trenutno, možemo definirati samo kao kontaktno područje drugih regija - Moslavine, Podravine i Slavonije. Prema provedenoj anketi Marković i Fuerst-Bjeliš (2015.) ljudi koji ne žive u Bjelovaru smatraju Bjelovar dijelom Bilogorske regija, no ipak ima i nerezidenata koji Bjelovar smatraju dijelom Slavonije, Podravine ili Moslavine, što je jasni pokazatelj slabo izraženog identiteta regije. Tu tezu potvrđuju i rezultati istraživanja prostornih identiteta koji su izraženi u hodonimima grada Bjelovara. Samo 8% sveukupnih hodonima svjedoči postojanju regionalnog identiteta, dok je nacionalni prostorni identitet prisutan u 78% hodonima. Kroz povijest Bjelovara mijenjali su se nazivi ulica, no ni tada lokalni ili regionalni prostorni identitet nisu dolazi do izražaja. Regionalna svijest kao percepcija jedinstvenosti sastoji se od mnogih elemenata, a jedan od njih je i zajednički način života, kao i identifikacija ljudi s regijom (Fuerst-Bjeliš, 1996.). Tu je jasna razlika između bjelovarske regije te Istre u kojoj je regionalni prostorni identitet na visokoj razini, gdje je većina ulica nazvana po poznatim osobama u Istarskoj regiji (prema istraživanju, Crljenko, 2007.). Razvijenost regionalnog identiteta važno je nematerijalno dobro za razvoj i nacionalnu ili internacionalnu prepoznatljivost regije. U slučaju Bjelovara, istaknutiji osjećaj regionalne pripadnosti omogućio bi ostvarivanje turističkog i gospodarskog potencijala Također, ukazuje stanovništvu na vrijednosti njihove regije i pojačava samopouzdanje, što na kraju stvara poticaj na iskorištavanje resursa koje regija pruža.

5. Popis literature i izvora

Biškup, Z., 2002: Transformacija gradske jezgre Bjelovara od njegova utemeljenja do danas, *Hrvatski geografski glasnik*, 64, 55-72

Bjelovarsko-bilogorska županija, 2018., <http://bbz.hr/> (30.8.2021.)

Crljenko, I., 2008: Izraženost identiteta u gradskoj toponimiji kvarnerskih i istarskih gradova, *Hrvatski geografski glasnik*, 70/1, 67 – 90

Drveni, A., 2014: *Urbanistički razvoj grada Bjelovara od osnutka 1756. godine do danas*, Diplomski rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Državni arhiv u Bjelovaru, 2021: <https://www.dabj.hr/> (31.8.2021.)

Fuerst-Bjeliš, B., 1996: Pristup definiciji prostornog pojma tradicionalne regije, U: Pepeonik, Z. (ur.) *I. hrvatski geografski kongres, Geografija u funkciji razvoja Hrvatske*

Marković, I., i Fuerst-Bjeliš, B., 2015: Prostorni identitet kao pokretačka snaga razvoja turizma: komparativna analiza regija Bjelovara i Čakovca, *Hrvatski geografski glasnik*, 77(1), str. 71-88

Mirošević, L., 2011: Imena ulica i trgova kao odraz zajedničkoga kulturno-povijesnog naslijeđa, *Kartografija i geoinformacije* 10 (16), 57-71

Radović, S., 2014: Politike simbola na gradskim ulicama: obrasci preimenovanja javnih prostora u postjugoslovenskim zemljama, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 51 No. 2, 117-132

Slukan Altić, M., 2007: Razvoj i izgradnja Bjelovara u kartografskim izvorima: od vojne utvrde do slobodnog i kraljevskog grada, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, 1, str. 9-30

6. Popis slika

Slika 1 Prostorni plan grada Bjelovara 1772. godine	8
Slika 2 Prostorni plan grada Bjelovara 1828. godine	9
Slika 3 Urbanistički plan grada Bjelovara	11
Slika 4 Prostorni identitet hodonima grada Bjelovara	13

7. Popis tablica

Tablica 1 Kategorizacija hodonima prema razinama prostornog identiteta	12
Tablica 2 Usporedba hodonima u vrijeme socijalizma i danas	15

